

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Піскун Альона Валеріївна

УДК 311.21:330.567.2(477)(043.3)

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЗАОЩАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Спеціальність 08.00.10 – Статистика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі статистики Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Одеса.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Милашко Ольга Генріховна,
Одеський національний економічний університет,
доцент кафедри статистики

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васечко Ольга Олександрівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри статистики

кандидат економічних наук, доцент
Червона Світлана Петрівна,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
професор кафедри статистики

Захист відбудеться "16" травня 2016 року о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.07 у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-Г, ауд. 601.

Автореферат розісланий "15" квітня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук,
доцент

С. С. Ващаєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У світлі останніх подій для економічної незалежності України потрібен пошук альтернативних джерел внутрішнього фінансування соціально-економічного розвитку країни, адже коштів державного бюджету недостатньо, а збільшення іноземних інвестицій призведе до залежності від зовнішніх суб'єктів. Саме в такій ситуації внутрішні заощадження можуть стати значними і перспективними засобами економічного зростання.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність отримання комплексної інформації про заощадження для подальшого розроблення на її основі системи заходів, спрямованих на збалансованість макроекономічних процесів і забезпечення сталого розвитку економіки. Одним з інструментів одержання такої інформації є статистичний аналіз, який дозволяє об'єктивно оцінити масштаби процесу заощадження, виявити закономірності і тенденції його розвитку.

Крім того, перехід України до ринкових відносин визначив гостру потребу у зміні статистичної методології оцінки параметрів економічного розвитку країни в цілому та її окремих показників зокрема та у забезпеченні порівнянності аналогічних кількісних показників із параметрами зарубіжних країн, розрахованих на основі прийнятої міжнародної методології.

Комплексний статистичний підхід під час дослідження заощаджень дозволяє зіставляти та узагальнювати показники у просторі та часі, всебічно розглядати процес заощадження, визначати основні фактори впливу на заощадження і вплив заощаджень на економічний розвиток країни в цілому.

Проведене наукове дослідження базується на працях відомих вітчизняних учених, які зробили значний внесок у розробку питань побудови статистичного інструментарію та всебічного статистико-економічного аналізу, серед яких З. Бараник, О. Васечко, С. Герасименко, А. Головач, А. Єріна, В. Захожай, І. Манцуров, О. Милашко, Р. Моторин, Н. Парфенцева, З. Пальян, А. Підгорний та інші.

У роботах таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Б. Башкатова, С. Казарінова, Л. Карасєва, Г. Кулагіна, Р. Моторин, Т. Моторина, М. Назаров, О. Образцова, А. Терентьєєва детально розглядаються етапи розвитку системи національних рахунків – основного джерела інформації про заощадження, її принципи, функції, значення національного рахівництва, а також основні рахунки, їх методика складання, показники тощо.

Різноманітні аспекти теорії макроекономічної пропорційності знайшли відображення в наукових працях таких учених: С. Балюк, Л. Батюк, М. Грязнова, А. Маршолова, З. Мулагаєва, А. Новоселов, В. Попова, Т. Ускова, Л. Шинкарук, Н. Шibaєва та інші.

Роботи О. Беляєва, Є. Галаєва, Б. Герасимова, О. Корсакова присвячені історії та питанням макроекономіки і макроекономічної статистики. Визначенням поняття «заощадження» і аналізом основних факторів впливу на них займалися Ю. Белугін,

А. Берегуля, Ю. Варламова, Д. Демянчук, І. Добровольська, В. Жупанін, С. Карковська, К. Крупа, А. Ніколаєва, А. Плешкун, С. Румас.

Результати наукової діяльності вчених мають важливе значення у сфері вивчення процесів заощадження. Однак саме концептуальний статистичний аналіз заощаджень потребує подальшого вдосконалення.

Актуальність та наукова значущість вказаної проблематики зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її головну мету та логіку викладення матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри статистики Одеського національного економічного університету як складова теми «Удосконалення методології статистичного оцінювання розвитку регіону» (номер державної реєстрації 0110U008071). Внесок автора полягає в розробленні науково-методичних засад статистичного дослідження процесів заощадження регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення статистичного аналізу процесів заощадження.

Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких завдань:

- на основі теоретичного вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду розкрити сутність поняття заощаджень як об'єкта статистичного дослідження;
- класифікувати та виокремити основні фактори впливу на обсяги заощаджень;
- розробити узагальнюючу схему поетапного статистичного аналізу заощаджень;
- сформулювати систему статистичних показників заощаджень;
- удосконалити систему класифікацій пропорцій відтворювального процесу як основу впорядкування пізнання стану та розвитку макроекономічних процесів;
- проаналізувати за допомогою статистичних методів стан внутрішніх заощаджень, їх структуру, динаміку та структурні зрушення;
- оцінити механізм трансформації заощаджень у внутрішні інвестиції;
- розробити економіко-математичну модель заощаджень;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення системи державного регулювання процесів заощадження та розширеного відтворення за результатами статистичного аналізу.

Об'єктом дослідження є процеси заощадження в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти статистичного аналізу заощаджень.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є положення економічної теорії та статистичної науки. Для вирішення сформульованих завдань використовувались загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, формулювання логічного висновку. Обґрунтовано необхідність використання статистичних методів під час проведення дослідження. Це, зокрема, узагальнення та систематизація, зведення, групування, методи табличний і графічний, методи аналізу рядів динаміки, кореляційно-регресійний

аналіз, статистичне моделювання. Це дало можливість всебічно оцінити процес заощадження на національному рівні.

Інформаційною базою дослідження є офіційні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України та Міністерства фінансів України, Всесвітнього банку, Євростату тощо. Використовувались також законодавчі та нормативні акти України, що визначають умови розвитку економіки країни, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам формування та використання заощаджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і статистичного інструментарію узагальнюючого поетапного аналізу заощаджень. Найвагоміші результати дослідження, що містять елементи наукової новизни та свідчать про особистий внесок автора, такі:

удосконалено:

- сутність поняття заощаджень, як сукупності відносин між економічними агентами, процесу відкладеного споживання, фонду, який створюється під дією соціально-економічних факторів, що дало можливість поглибити розуміння процесів заощадження;

- класифікацію факторів впливу на заощадження з виокремленням суб'єктивних і об'єктивних, що дозволило виділити найбільш впливові фактори на бажання суб'єктів економіки заощаджувати отримані доходи;

- методологічні засади та інструментарій узагальнюючого статистичного аналізу заощаджень, що дає можливість державним органам влади ефективно впливати на процеси заощадження;

- систему статистичних показників аналізу заощаджень, які дозволяють повною мірою охарактеризувати процеси заощадження та їх основні тенденції;

- систему класифікацій пропорцій відтворювального процесу з виділенням зовнішньоекономічних, макроекономічних, структурних, соціально-економічних, економіко-демографічних, економіко-екологічних, фінансово-економічних пропорцій, що дозволяє виявити основні структурні зрушення, сформулювати ефективні пропозиції, базуючись на статистичних прогнозах розвитку окремих характеристиках відтворювального циклу в контексті світових тенденцій;

набули подальшого розвитку:

- методичні підходи до вдосконалення статистичного аналізу заощаджень, що дало можливість охарактеризувати сучасний стан, структуру та тенденції розвитку процесу заощадження;

- методологія аналізу використання заощаджень на основі визначення коефіцієнтів трансформації, що дозволяє виявити ефективність їх залучення до інвестиційного процесу;

- кореляційно-регресійне моделювання заощадження, що дозволило виявити фактори, які суттєво впливають на його динаміку та оцінити ефекти впливу цих факторів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані результати придатні до використання в практичній діяльності органів державної

статистики, державних органах управління, в навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Впроваджені в практичну діяльність Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка № 3/146 від 12.11.2015) методичні засади аналізу національних заощаджень дозволяють комплексно дослідити й оцінити ситуацію на ринку внутрішніх заощаджень. Використані рекомендації щодо напрямів впливу на сектори економіки збереження заощаджень в організованій формі, щодо активізації залучення заощаджень домашніх господарств в інвестиційний процес.

Ці положення є складовою наукових звітів інституту, в установленому порядку направлені до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, схвалені ним і використані в практичній роботі у підготовці проектів законів України, постанов Кабінету Міністрів, Державної програми економічного і соціального розвитку України.

Методичні рекомендації щодо аналізу валового регіонального продукту та заощаджень домогосподарств використані Головним управлінням статистики в Одеській області (довідка № 01-02/8 від 24.09.2015).

Основні методологічні положення і результати наукового дослідження національних заощаджень впроваджені в навчальний процес Одеського національного економічного університету під час викладання дисциплін «Методологія та організація національного рахівництва», «Соціальна статистика», «Статистика людського розвитку» (довідка № 01-17/1895 від 19.10.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації та результати дослідження апробовано на міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Економіка і управління: теорія та практика» (м. Дніпропетровськ, 2013); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні питання економіки та управління в сучасних соціально-економічних умовах» (м. Дніпропетровськ, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Ринкова економіка: тенденції і закономірності» (м. Алчевськ, 2013); *Miedzynarodowej Naukowi-Praktycznej Konferencji «Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku»* (Zakopane, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика» (м. Львів, 2014); Четверта Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економічних наук» (м. Донецьк, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми розвитку економіки: оцінка та перспективи вирішення» (м. Дніпропетровськ, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи» (м. Київ, 2014); Третя Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні міжнародні економічні відносини: проблеми та розвиток» (м. Одеса, 2015).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 19 наукових працях обсягом 4,5 друк. арк., з них 4 праці – у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 14 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації складає 175 сторінок. Робота містить 21 таблицю на 15 сторінках, 31 рисунок на 18 сторінках, 6 додатків на 6 сторінках. Список використаних джерел нараховує 198 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено об'єкт, предмет, мету, методи і конкретизовано основні завдання дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про апробацію і публікацію основних результатів дослідження.

У **розділі 1 "Теоретико-методологічні засади статистичного аналізу заощаджень"** визначено сутність заощаджень як об'єкта статистичного дослідження, розглянуто теоретичні підходи до класифікацій заощаджень, обґрунтовано вплив основних факторів на процес заощадження, розглянуто інформаційне забезпечення статистичного аналізу заощаджень.

Узагальнення існуючих наукових підходів до трактування поняття «заощадження» дало можливість розкрити його значення у широкому сенсі як:

— сукупності відносин між економічними агентами, які виникають в процесі відділення частини наявного доходу з ціллю покращення якості життя індивіда та суспільства в цілому;

— процесу відкладеного споживання, що формується у натуральній, грошовій та фінансовій формах під впливом взаємодії сукупності факторів та мотивів на рівень ощадливості;

— фонду, який створюється населенням під дією об'єктивних соціально-економічних закономірностей, який тимчасово виключається з економічного обігу його власником для того, щоб бути спожитим у майбутньому.

Здійснено класифікацію заощаджень за такими ознаками, як форма розміщення (організовані та неорганізовані), характер використання (активні та пасивні), мотиви утворення (мотивовані та немотивовані), рівень ризику (ризикові і неризикові), термін існування (поточні (короткострокові) і довгострокові), належність до інституційних секторів економіки (домашніх господарств, загального державного управління, нефінансових і фінансових корпорацій, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства). Це дозволило глибше розкрити сутність заощаджень і всебічно охарактеризувати процес їх формування.

Доведено, що найбільш точно зміст поняття «заощадження» можна розкрити лише з урахуванням особливостей утворення, формування і використання їх інституційними секторами економіки.

Для фінансових і нефінансових корпорацій заощадження – це можливість покращити справи у майбутньому за рахунок їх трансформації в інвестиції або диверсифікації в інші галузі економіки.

Для сектора державного управління заощадження – це можливість використання заощаджених засобів для майбутніх економічних і соціальних програм, у результаті втілення яких підвищиться загальний рівень добробуту населення країни.

Для домогосподарств заощадження – це можливість підтримувати споживання на постійному рівні незалежно від життєвої стадії та економічного стану країни; заощадити на купівлю власного житла, засобів пересування; зберегти і збільшити власне багатство, передати його у спадок нащадкам тощо.

Запропоновано класифікацію ключових факторів, які впливають на процес заощадження, з виділенням суб'єктивних і об'єктивних факторів. Об'єктивні фактори розділено на макроекономічні та мікроекономічні. Використання такої класифікації дає можливість виявити найбільш суттєві фактори та впливати на них за допомогою соціально-економічних заходів.

На підставі вивчення і систематизації нормативно-законодавчих актів та існуючих в економічній літературі підходів встановлено взаємозв'язок між категоріями «заощадження», «інвестиції» і «нагромадження».

Обґрунтовано, що під нагромадженням слід розуміти перевищення виробництва над споживанням, процес перетворення елементів чистого доходу суспільства на фактори виробництва, суспільну форму процесу виробництва, процес збільшення основних фондів сфери виробництва, предметів довгострокового використання населення, збільшення національного багатства.

Заощадження є початковою стадією процесу нагромадження, коли економічний суб'єкт бажає отримати додатковий дохід у майбутньому.

Інвестиції – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Зазначено, що інформаційною базою для статистичного дослідження заощаджень є Система національних рахунків, яка широко використовується органами державного управління у процесі прийняття рішень про питання формування макроекономічної політики, для аналізу загального макроекономічного клімату та економічної кон'юнктури, використовується у побудові економічних і прогностичних моделей, дозволяє аналізувати статистичні показники не лише всередині країни, але й проводити міжнародні порівняння.

У розділі 2 "Методичні підходи статистичного аналізу валових заощаджень" охарактеризовано систему методів і прийомів статистичного аналізу валових заощаджень, сформовано та обґрунтовано систему показників, запропоновано розширену класифікацію пропорцій відтворювального процесу.

Запропоновано узагальнюючу схему поетапного дослідження заощаджень, опираючись на принципи теорії статистики і системний підхід (рис.1).

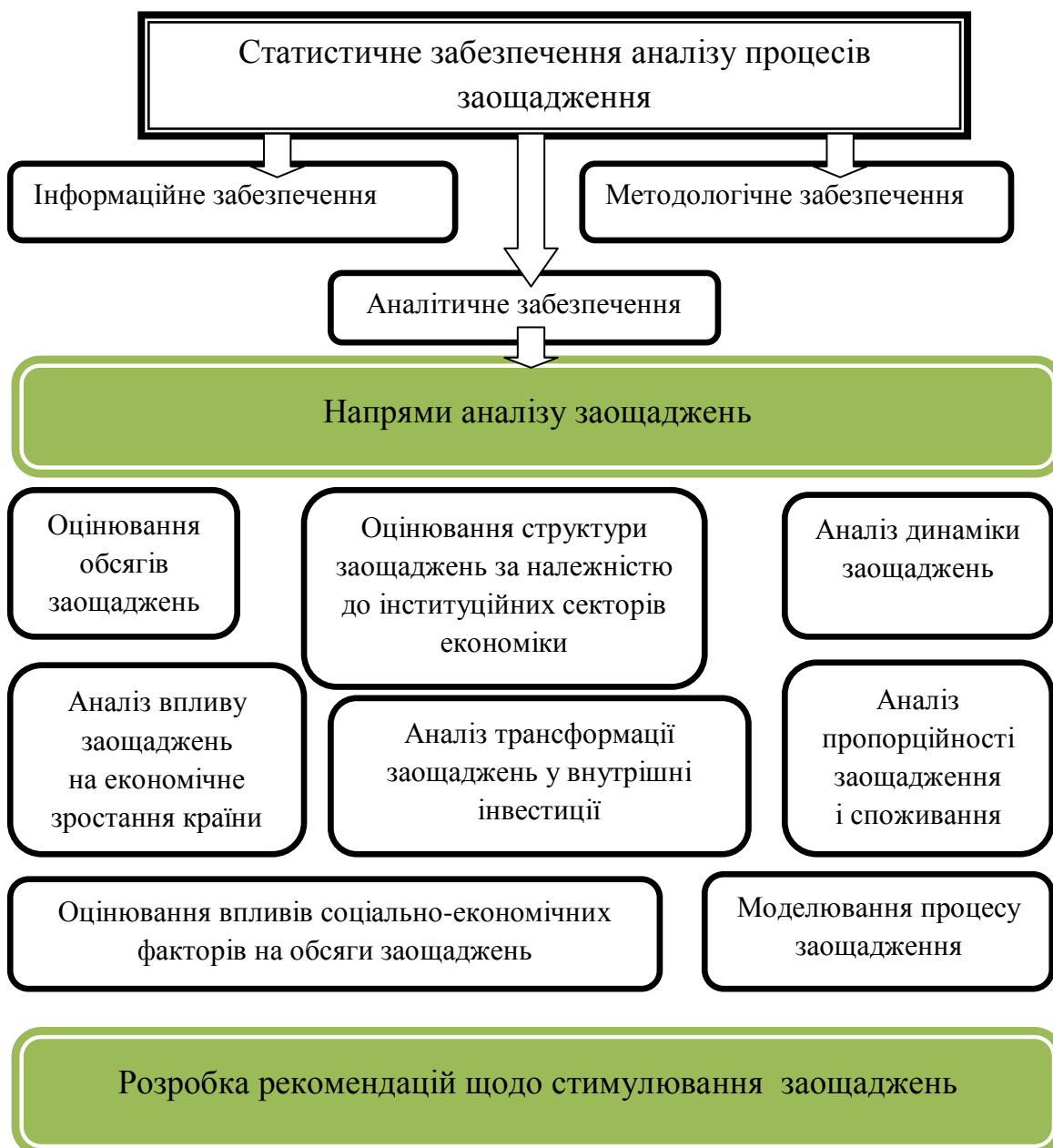

Рис. 1. Концептуальна схема узагальнюючого статистичного аналізу заощаджень

Джерело: складено автором.

Доведено необхідність застосування системи статистичних показників, яка дає можливість комплексно проаналізувати та оцінити процеси заощадження.

За результатами статистичного аналізу значень показників динаміки зроблено важливий висновок про неоднозначність змін обсягів валових заощаджень (рис. 2).

Так, 2003 р. ознаменувався збільшенням обсягів заощаджень на 1 в.п. порівняно з 2002 р. і дана позитивна динаміка збереглася до 2008 р.; 2004 р. характеризувався значним зростанням обсягів заощаджень, їх частка в наявному доході становила понад 30% (максимальне значення за весь аналізований період).

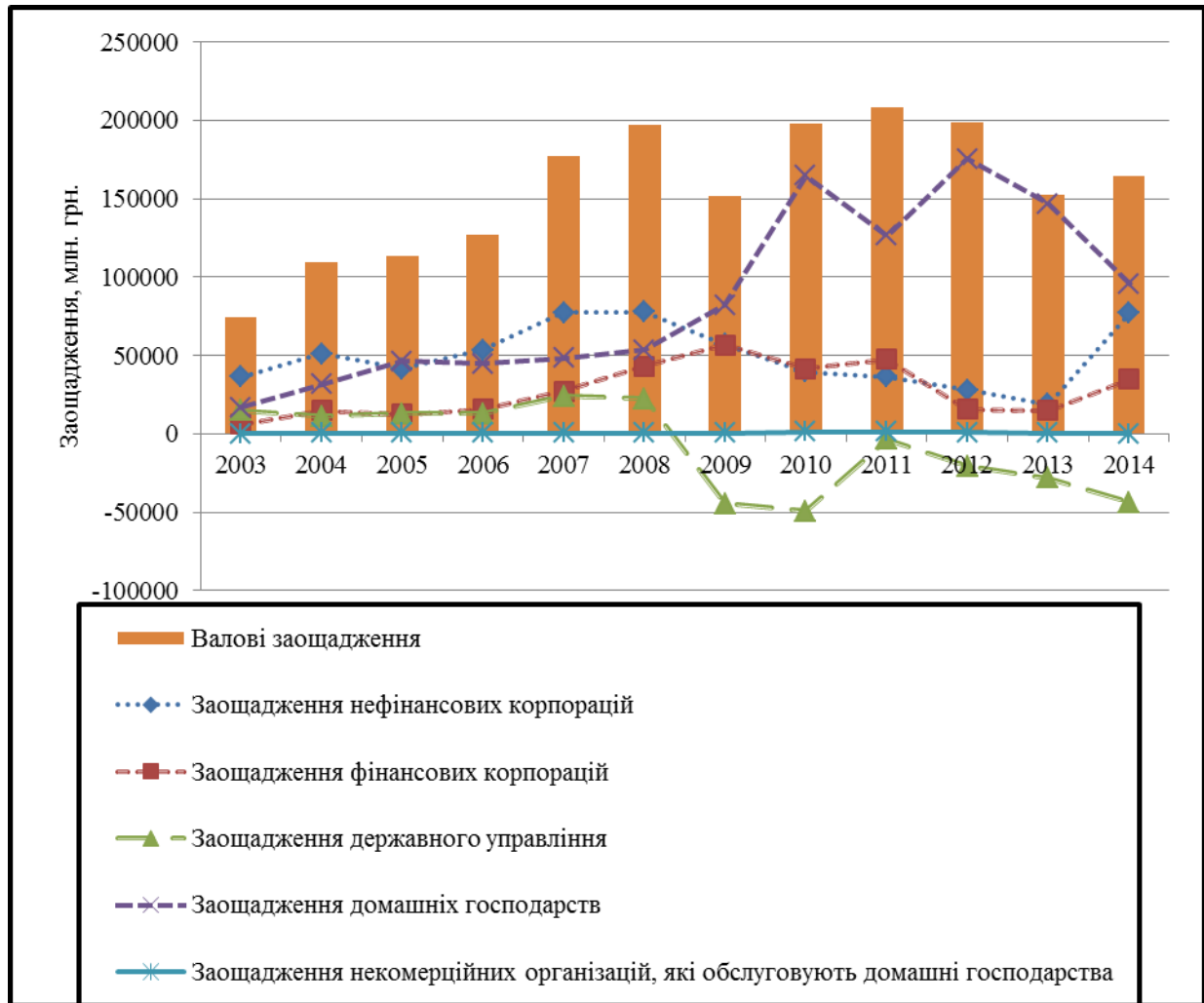

Рис. 2. Динаміка заощаджень інституційних секторів України за 2003–2014 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України.

У 2009 р. порівняно з 2008 р. обсяги валових заощаджень скоротилися більш ніж на 23%. Це є наслідком фінансової кризи 2008–2009 рр., у результаті перебігу якої обсяг ВВП України різко скоротився. У 2010 р. обсяг заощаджень збільшився на 30% порівняно з 2009 р. і досягнув докризового рівня у 197649 млн. грн. У 2011р. тенденція до зростання збереглася, заощадження збільшилися майже на 6% порівняно з 2010 р.; 2012–2014 рр. охарактеризувались зменшенням обсягів заощаджень, що пов'язано з нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні.

Аналіз структури валових заощаджень за інституційними секторами дав можливість виявити такі особливості. В період кризового 2009 р., коли валові заощадження різко скоротилися, частка заощаджень фінансових корпорацій суттєво збільшилася і становила 37,4%. У період економічного зростання 2010–2012 рр. заощадження даного сектора скоротилися і в 2014 р. становили всього 7,8% валових заощаджень. Домашні господарства в кризові роки різко збільшили свої заощадження, досягнувши свого максимуму в 2013 р. У секторі державного управління починаючи з 2009 р. різко скорочується обсяг заощаджень, що

пояснюється витратами на проведення антикризових заходів зі стабілізації економіки.

За результатами статистичного аналізу динаміки заощаджень в цілому та за інституційними секторами зокрема зроблено важливі висновки концептуального характеру стосовно інтенсивності змін рівнів динамічного ряду, основних тенденцій процесу заощадження, кількісного впливу основних соціально-економічних факторів на обсяги заощаджень, що дало можливість виділити сектори, які є потенційними джерелами фінансових ресурсів.

За результатами вивчення та аналізу існуючих підходів до основних видів економічних пропорцій обґрунтовано доцільність класифікувати їх на:

- зовнішньоекономічні, які відображають співвідношення між експортом та імпортом країни, іноземними інвестиціями в країну та з країни, потоками іноземної валюти з країни та в країну;

- структурні – це співвідношення між окремими елементами економіки, які забезпечують її участь у територіальному розподілі праці та розвитку господарського комплексу;

- соціально-економічні, які є безпосереднім індикатором ефективності розподільчих процесів і рівня життя населення, від їх балансу залежить рівень задоволення потреб населення;

- економіко-демографічні, які відображають взаємозв'язки демографічних і економічних процесів відтворення;

- економіко-екологічні, які характеризують співвідношення між ємністю природного потенціалу та рівнем соціально-економічного розвитку країни;

- фінансово-економічні – це співвідношення між внутрішніми та зовнішніми фінансовими джерелами, між соціально-економічним навантаженням і фінансовими можливостями суб'єктів господарювання, між статтями доходів і витрат бюджетів областей;

- макроекономічні, які характеризують якісне та кількісне співвідношення окремих елементів національного господарства.

Акцентовано увагу на тому, що визначення оптимальних макроекономічних співвідношень дасть можливість вирішити багато соціально-економічних завдань, серед яких забезпечення гідного рівня життя населення України, вихід зі стадії спаду виробництва, скорочення диференціації людей за рівнем доходів і матеріально-майнової забезпеченості, формування середнього класу, створення механізму перерозподілу доходів з ціллю інвестування економіки та виходу на траєкторії стійкого зростання.

Вказано, що не менш важливого значення набуває забезпечення раціонального співвідношення саме між обсягами заощадження і споживання. Динаміка означеного співвідношення та інтенсивність розвитку пов'язаних з ним характеристик (середня і гранична схильність до споживання та заощадження) дозволяють реально оцінити внутрішні і зовнішні можливості національної економіки; визначити потенціал розвитку окремих секторів економіки та пріоритетні напрями їх діяльності; більш коректно і виважено розробляти стратегію

та тактику державної економічної політики в податковій, фінансово-кредитній, інвестиційній, виробничій сферах тощо.

З метою статистичного аналізу змін обсягів валових заощаджень під впливом зміни обсягу валового наявного доходу в роботі розраховані коефіцієнти еластичності (табл. 1).

Таблиця 1

Коефіцієнт еластичності валових заощаджень до валового наявного доходу

Роки	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Коефіцієнт еластичності	0,51	1,53	0,13	0,56	1,16	0,41	7,75	1,43	0,31	-0,41	-6,22	2,93

Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України.

Значення коефіцієнтів еластичності свідчать про високу чутливість заощаджень до зміни наявного доходу. За аналізований період зростання наявного доходу сприяло зростанню заощаджень. Винятком стали 2012 і 2013 рр., коли зростання доходу відбувалося на тлі скорочення заощаджень, що призвело до формування від'ємного значення коефіцієнта еластичності.

Доведено, що застосування узагальнюючого статистичного підходу під час дослідження процесів заощадження забезпечує зіставлення та узагальнення показників заощаджень у просторі та часі, дає змогу всебічно розглядати процес заощадження, визначати основні фактори впливу на валові заощадження і вплив заощаджень на економічний розвиток країни в цілому.

У розділі 3 "Статистичний аналіз процесів заощадження в Україні" охарактеризовано вплив зміни заощаджень на темпи зростання ВВП, проаналізовано трансформацію заощаджень в інвестиції, побудовано регресійну багатофакторну модель залежності валових заощаджень від основних соціально-економічних факторів.

За результатами проведеного дослідження норм заощадження різних країн доведено, що зміна валових заощаджень має безпосередній вплив на темпи економічного зростання країн із високими доходами. При цьому для країн із низьким рівнем доходу даний зв'язок не характерний і має навіть зворотний ефект (рис. 3).

Наголошується, що економічне зростання опосередковано досягається і за рахунок збільшення заощаджень у разі подальшого ефективного їх використання. Так, у країнах із розвинутою ринковою економікою невикористана для споживання частина отриманого доходу активно використовується у виробничих процесах. Все це відбувається завдяки фінансовим інституціям, які за своїми повноваженнями акумулюють і направляють вільні грошові кошти на національні інвестиційні потреби.

Визначено, що для України, на відміну від усіх розвинутих країн, характерне залучення значних обсягів зовнішніх фінансових ресурсів у разі неповного використання внутрішнього потенціалу, що веде до економічної залежності від

кон'юнктури зовнішнього ринку, міжнародних фінансових організацій та інших країн.

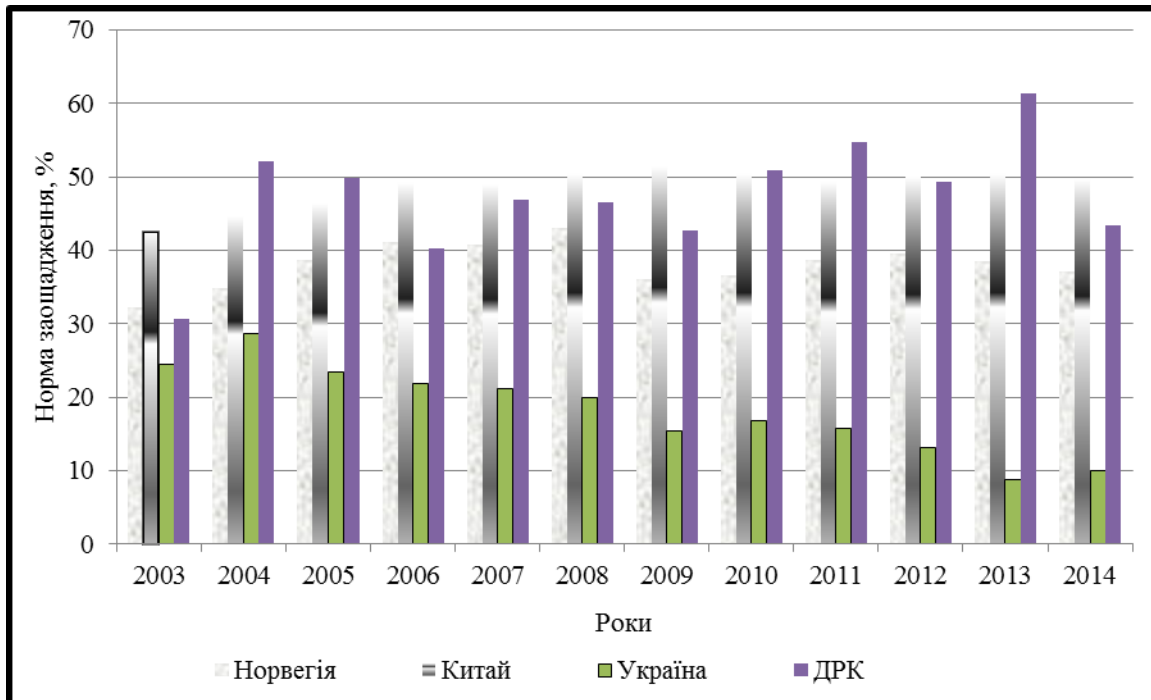

Рис. 3. Динаміка норми заощадження, у % до ВВП

Джерело: розраховано автором на основі даних Всесвітнього банку.

Для аналізу ефективності використання заощаджень запропоновано розраховувати коефіцієнт трансформації, значення якого свідчать про те, яка частина заощаджень перетворюється на внутрішні інвестиції (рис. 4).

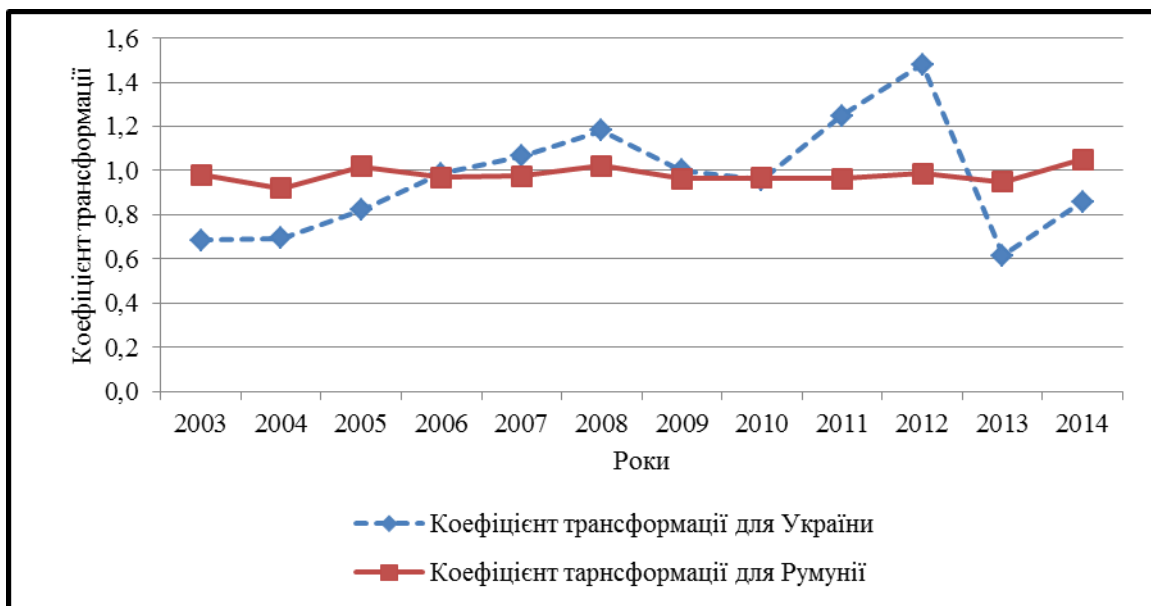

Рис.4. Динаміка коефіцієнта трансформації валових заощаджень в капітальні інвестиції Румунії та України за 2003–2014 рр.

Джерело: побудовано автором.

Обґрунтовано, що розмір валових заощаджень не дає повної картини ефективності розвитку економіки. Зокрема, для України та Румунії характерні частки заощаджень у ВВП 18 і 27% відповідно. При цьому майже всі румунські заощадження переходять у реальні вкладення, що характеризує налагоджений механізм залучення заощаджень усіх економічних суб'єктів до інвестиційного процесу. Для України ж характерна зовсім протилежна ситуація. Небажання українців вкладати свої кошти пов'язане з минулим негативним досвідом, недовірою до фінансових установ, а також з низьким рівнем інформованості населення про діяльність фінансових інституцій.

Обґрунтовано, що для активізації трансформаційних процесів в Україні необхідна система заходів, серед яких найбільш важливі такі.

1. Використання прискореного методу нарахування амортизації більшістю українських підприємств, що дасть можливість зменшити терміни корисного застосування необоротних активів, а також прискорить повернення коштів, витрачених на придбання та амортизацію основних засобів.

2. Створення спеціалізованої державної установи, яка відповідає б за надання економічно обґрунтованої та публічної інформації про основні пріоритетні напрями інвестування. Це дозволить суб'єктам економіки самостійно обирати об'єкти вкладення власних заощаджень.

3. Розвиток національного фінансового ринку і його складових – банківську систему, фондовий ринок, небанківські фінансові установи тощо.

4. Збільшення довгострокових вкладів у комерційних банках, що дасть можливість реалізовувати великі інвестиційні проекти.

5. Введення прогресивного оподаткування доходів населення.

6. Розвиток недержавного пенсійного страхування і страхування життя.

Продемонстровано, що застосування КРА дозволяє оцінити вплив соціально-економічних факторів на обсяги заощаджень і моделювати різні варіанти фінансово-економічної політики.

У результаті здійснення КРА були одержані такі результати (табл. 2).

Таблиця 2

Результаті КРА впливу факторів на заощадження

Показники адекватності моделі	Значення	Регресійна модель
Коефіцієнт множинної кореляції R	0,916	$Y_i = 17273,976 + 0,915X_1 - 0,909X_2 - 1635,07X_4$
Коефіцієнт множинної детермінації R^2	0,889	
Стандартна похибка	3391,094	
Розрахунковий критерій Фішера F	1332,151	
F -значущість	2,3E-14	

Джерело: складено автором за власними розрахунками.

За результатами статистичного аналізу визначено напрям впливу кожного з факторів на обсяги валових заощаджень. Так, зростання валового внутрішнього продукту X_1 позитивно впливає на зміни обсягів валових заощаджень. У свою чергу зростання валового споживання X_2 , значень депозитних ставок X_4 негативно впливають на обсяги валових заощаджень.

На першому етапі аналізу моделі доведено, що вона статистично надійна, значима, суттєва.

Визначено, що в нормальних умовах функціонування економіки країни в область визначення всіх екзогенних змінних нульове або близьке до нуля значення входить не може, тому коефіцієнт a_0 не має реального економічного змісту, а знаки коефіцієнтів регресії повністю збігаються з економічним уявленням про напрям впливу кожного з екзогенних факторів на ендогенний.

Значення множинного R вказує на досить тісний зв'язок між результативною ознакою і факторами, що увійшли в аналітичне рівняння. Незначна стандартна похибка регресії свідчить про адекватність і точність моделі. Коефіцієнт детермінації вказує на те, що майже 89% варіації обсягів валових заощаджень пояснюється зміною ВВП, споживання і депозитної ставки.

На другому етапі перевірено надійність окремих коефіцієнтів регресії, які є статистично надійним, значимим, суттєвим.

Дослідження стандартизованих залишків моделі вказує на відсутність будь-яких порушень гіпотез модельної специфікації, тобто отримана модель є адекватною вихідним статистичним даним.

Одержані коефіцієнти еластичності свідчать про те, що збільшення обсягу ВВП на 1% (або в 1,010 рази) у середньому веде до збільшення валових заощаджень на 5,7%. Трохи менший, але досить суттєвий вплив на динаміку обсягів заощаджень має зміна валового споживання, у разі збільшення обсягу якого на 1% (або в 1,010 рази), валові заощадження зменшуються у середньому на 4,7%. Водночас зі збільшенням депозитної ставки на 1% (або в 1,010 рази), середній обсяг валових заощаджень зменшується на 0,141%.

Інтерпретація параметрів моделі дозволяє зробити важливий висновок концептуального характеру, згідно з яким саме темпи зростання національної економіки, найважливішою характеристикою якого є зміни обсягів ВВП, має найбільш суттєвий відносний вплив на величину валових заощаджень в Україні.

Наголошено, що з урахуванням рівня варіації факторних змінних саме цей чинник також найсуттєвіше впливає на рівень валових заощаджень в Україні. Так, зокрема, його зміна на одне середньоквадратичне відхилення приводить до зміни середнього обсягу валових заощаджень на 5,739 своїх середньоквадратичних відхилень. Зміна валового споживання на одне середньоквадратичне відхилення змінює валові заощадження на 4,724 своїх середньоквадратичних відхилень з урахуванням зворотного зв'язку. Підвищення депозитної ставки на одне квадратичне відхилення зменшує валові заощадження на 0,141 його квадратичного відхилення.

Обґрунтовано, що в умовах сьогодення підвищується значення якісної інформації та уміння використовувати інформаційний ресурс у процесі прийняття

управлінських рішень. Продемонстровано, що побудована модель може бути використана як ефективний інструмент для прогнозування майбутніх обсягів валових заощаджень України, а визначені фактори впливу дають можливість коректно використовувати фінансові важелі влади для збільшення заощадливості суб'єктів економіки.

Впровадження запропонованих напрямів статистичного аналізу заощаджень сприятиме в теоретичному аспекті послідовному вдосконаленню статистики макроекономічних показників як окремого напрямку статистичної науки; а в практичному аспекті запропоновані рекомендації щодо активізації залучення заощаджень секторів економіки знизять рівень залежності від зовнішніх фінансів за допомогою внутрішніх джерел.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і статистичного інструментарію оцінювання процесів заощадження. Одержані науково-практичні результати свідчать про досягнення поставленої мети і дають підстави зробити такі висновки.

1. На основі теоретичного вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду розкрито сутність поняття «заощадження» як об'єкта статистичного дослідження, а також удосконалено класифікацію заощаджень за різними ознаками. Це дозволило глибше проаналізувати процеси заощаджень в Україні.

2. На підставі вивчення, систематизації та узагальнення існуючих в економічній літературі поглядів щодо факторів впливу на заощадження, удосконалено їх класифікацію, з виділенням об'єктивних і суб'єктивних мотивів. Це дало можливість визначити мету та особливості формування заощаджень різних інституційних секторів економіки.

3. Доведено, що Система національних рахунків є інструментом гармонізації економічної статистики, оскільки забезпечує арифметичну відповідність даних, отриманих від підприємств, досліджень домашніх господарств, статистики зовнішньої торгівлі, від інших адміністративних джерел.

4. Доведено, що діюча практика статичного аналізу заощаджень в Україні потребує вдосконалення. З метою створення більш адекватної системи запропоновано узагальнюючу схему послідовного проведення статистичного аналізу заощаджень, використання якої дозволило на основі статистичних методів здійснити всебічний аналіз заощаджень, визначити структуру та основні тенденції їх розвитку.

5. За результатами вивчення та аналізу існуючих підходів до основних видів економічних пропорцій самостійно розроблено і поглиблено класифікацію співвідношень, яка більш повно і детально характеризує пропорції відтворювального процесу з виділенням їх різних складових, що дозволяє виявити основні структурні зрушення, сформулювати ефективні пропозиції, базуючись на

статистичних прогнозах розвитку окремих характеристик відтворювального циклу в контексті світових тенденцій.

6. Доведено, що між заощадженнями, інвестиціями та станом економіки існує тісний і суттєвий зв'язок. Так, сприятливий інвестиційний клімат та існування інституційної системи, завдяки функціонуванню якої більша частина заощаджень трансформується в інвестиції, формують модель економіки, яка розвивається пропорційно, із високими та збалансованими темпами. І навпаки, якщо заощадження зберігаються у населення, то це призводить до стагнації економіки, зниження спочатку темпів економічного зростання, а потім навіть й обсягів валового внутрішнього продукту. Найбільш сприятливою є ситуація, коли загальні обсяги заощаджень збігаються у довгостроковій перспективі з обсягами інвестицій.

7. З метою аналізу ефективності використання заощаджень доведено доцільність і необхідність використання коефіцієнта трансформації, значення якого розкривають справжню причину того, що за достатньо високих норм заощаджень у ВВП України, вона належить до країн із доходом нижче від середнього.

8. Розроблено системні рекомендації, використання яких сприятиме адаптації методів економіко-математичного моделювання валових заощаджень до сучасних умов. При цьому доведено, що побудована модель є досить ефективним інструментом впливу влади на фінансові важелі для збільшення заощадливості суб'єктів економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях:

1. Піскун А. В. Статистичне оцінювання процесів споживання та заощадження / А. В. Піскун // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Вип. 9/1 (148). – К., 2013. – С. 58-61. – (0,4 друк. арк.).

2. Піскун А. В. Еволюція економічних категорій «заощадження» та «інвестиції» / А. В. Піскун // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2013. – №17 (196). – С. 37-46. – (0,5 друк. арк.).

3. Піскун А. В. Історія національних рахунків / А. В. Піскун // Економіка. Фінанси. Право. Проблемні питання, коментарі та поради. – Київ, 2014. - № 3/1. – С. 64-66. – (0,3 друк. арк.).

4. Піскун А. В. Аналіз секторального розподілу валового заощадження в Україні / А. В. Піскун // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія: Економіка. – Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Том 19. Випуск 2. – С. 145-149. – (0,5 друк. арк.).

у зарубіжному виданні:

5. Піскун А. В. Факторная модель национальных сбережений Украины / А. В. Пискун // Новая экономика. Октябрь 2014. – Республика Беларусь, 2014. – С. 230-233. – (0,2 друк. арк.).

в інших наукових виданнях:

6. Піскун А. В. Національний дохід за теорією Адама Сміта / А. В. Піскун // Кримський економічний вісник. Науковий журнал. – Сімферополь : ГО «Наукове об'єднання «Economics», 2014. – №1 (08). Частина II. – С. 128-130. – (0,5 друк. арк.).
7. Піскун А. В. Заощадження і фактори, які їх визначають / А. В. Піскун // Економічні студії. Науково-практичний економічний журнал. – Львів, 2014. – №1 (01). Частина 2. – С. 59-63. – (0,6 друк. арк.).
8. Піскун А. В. Аналіз покриття іноземних інвестицій в Україну заощадженнями населення / А. В. Піскун // Регіональна економіка та управління. Науково-практичний журнал. – Донецьк : ГО «Східноукраїнський інститут економіки та управління», 2014. – № 2 (02). Частина II. – С. 61-64. – (0,4 друк. арк.).
9. Піскун А. В. Трансформація сбережень в інвестиції в Україні / А. В. Піскун // Економіка і управління: теорія та практика: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 12-13 вересня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 40-43. – (0,2 друк. арк.).
10. Піскун А. В. Сравнительный анализ сбережений Украины и Китая / А. В. Піскун // Економіка і управління: теорія та практика: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 12-13 вересня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 43-45. – (0,2 друк. арк.).
11. Піскун А. В. Перші спроби розрахунку національного доходу в Англії / А. В. Піскун // Zbiór raportów naukowych. “Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku”. (30.12.2013-31.12.2013) – Zakopane: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. – Str. 89-92. – (0,1 друк. арк.).
12. Піскун А. В. Статистичний аналіз динаміки ВНД та споживання в Україні / А. В. Піскун // Актуальні питання економіки та управління у сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 14-15 жовтня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 40-42. – (серія «ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ»). – (0,1 друк. арк.).
13. Піскун А. В. Розвиток теорії споживання та заощадження після Кейнса / А. В. Піскун // Ринкова економіка: тенденції і закономірності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 30 жовт. 2013 р., м. Алчевськ – Д. : Національний гірничий університет, 2013. – С. 23-25. – (0,1 друк. арк.).
14. Піскун А. В. Основные теории сбережений / А. В. Піскун // Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 28-29 березня 2014 року) / ГО «Львівська економічна фундація». У 3-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2014. – Ч. 1. – С. 9-12. – (0,2 друк. арк.).
15. Піскун А. В. Іноземні інвестиції і заощадження в Україні / А. В. Піскун // Актуальні питання економічних наук: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 16-17 травня 2014 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. У 4-х частинах. – Донецьк: ГО «СІЕУ», 2014. – Ч. 1. – С. 42-45. – (0,2 друк. арк.).

16. Піскун А. В. Теоретичні аспекти пропорцій відтворювального процесу / Піскун А. В. // Проблеми розвитку економіки: оцінка та перспективи вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 11-12 липня 2014 р.). – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. – С. 11-13. – (0,2 друк. арк.).

17. Піскун А. В. Аналіз процесу трансформації українських заощаджень в інвестиції / А. В. Піскун // Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 22-23 серпня 2014 р.). – К. : Аналітичний центр «Нова економіка», 2014. – С. 11-13. – (0,1 друк. арк.).

18. Піскун А. В. Статистичний аналіз заощаджень нефінансових корпорацій України / А. В. Піскун // Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики : Матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 вересня 2014 р. – Одеса, Атлант, 2014. – С. 138-139. – (0,1 друк. арк.).

19. Піскун А. В. Зародження системи національних рахунків у США / А. В. Піскун // Сучасні міжнародні економічні відносини: проблеми та розвиток: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16-17 жовтня 2015 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О. : ЦЕДР, 2015. – С. 9-11. – (0,2 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Піскун А. В. Статистичне оцінювання процесів заощадження в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2016.

Дисертаційна робота присвячена подальшому розвитку теоретичних і методологічних засад статистичного аналізу заощаджень для забезпечення процесів управління ними в сучасних умовах господарювання.

Обґрунтовано економічне значення поняття «заощадження» та з позиції системного підходу побудовано комплексну схему його статистичного дослідження у цілях підвищення ефективності процесів заощадження і розширеного відтворення.

Запропоновано визначення поняття «заощадження» як об'єкта статистичного дослідження, проаналізовано динаміку і структуру заощаджень України, встановлено їх вплив на економічний розвиток країни, досліджено трансформацію заощаджень в інвестиції, проведено порівняльний аналіз норм заощадження країн із різними рівнями доходу, що дало можливість комплексно оцінити процес заощадження в Україні.

Адаптовано модель множинної регресії до аналізу закономірностей формування заощаджень, яка ґрунтується на статистичних даних соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: заощадження, споживання, інвестиції, система національних рахунків, трансформація, інституційні сектори, регресійний аналіз, система статистичних показників.

АННОТАЦИЯ

Пискун А. В. Статистическое оценивание процессов сбережения в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.10 – статистика. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2016.

Диссертационная работа посвящена исследованию теоретических и методологических аспектов статистического анализа процессов сбережения. В работе на основе статистических стандартов и литературных источников установлена взаимосвязь между понятиями «потребление», «сбережение», «инвестиции», предложен теоретико-методологический подход к определению экономической сущности этих категорий.

Автором систематизирована информационная база исследования сбережений и определена ведущая роль системы национальных счетов, позволяющих осуществлять секторальный анализ экономики, обеспечивая арифметическое соответствие данных, полученных от предприятий, домашних хозяйств, статистики внешней торговли, а также осуществлять сопоставление показателей результатов деятельности на международном уровне.

В диссертационной работе предложена комплексная схема статистического исследования сбережений, реализация которой способствует повышению научного уровня и обоснованности управленческих решений, принимаемых органами государственной власти в направлении повышения эффективности использования внутренних источников финансирования.

Автором предложены направления анализа и оценки ситуации на внутреннем рынке сбережений. Для этого в диссертации разработана система статистических показателей сбережений. В основе ее формирования заложен системный подход, позволивший структурировать их по следующим блокам: показатели объемов, структуры, динамики сбережений, показатели влияния сбережений на экономический рост, трансформации сбережений во внутренние инвестиции, пропорциональности сбережений и потребления. Эта система послужила основой для проведения комплексного анализа ситуации на внутреннем рынке сбережений.

В диссертации разработаны методологические подходы для оценки влияния сбережений на показатели результатов экономической деятельности страны. Автором адаптированы показатели эластичности для определения влияний изменения объемов сбережений на изменение объемов национального дохода.

Предложен теоретико-методологический подход к оценке связи между сбережениями и инвестициями, с помощью чего оценивается и анализируется ситуация с дисбалансами между ними. В результате анализа разработаны предложения по усовершенствованию системы стимулирования субъектов экономики по сбережению полученных доходов в организованной форме.

Автором разработан методический подход к определению эффективности трансформации сбережений во внутренние инвестиции, позволивший установить причину того, что Украина относится к странам с доходом ниже среднего при достаточно высоком удельном весе сбережений в ВВП.

В диссертационной работе предложена классификация макроэкономических пропорций, на основе которой проанализированы соотношения основных макроэкономических показателей в контексте мировых тенденций.

Результаты исследования позволили усовершенствовать подход к корреляционно-регрессионному моделированию процессов сбережения в Украине. Предложена экономико-математическая модель сбережений, основанная на статистических данных, характеризующих результаты экономической деятельности страны, объемы потребления институциональных секторов, социальных трансфертов.

Применение методов регрессионного анализа при исследовании связи между сбережениями и ВВП позволило сделать вывод о том, что основную роль играет не размер сбережений, а направления их использования.

В диссертации обоснованы направления макроэкономической стратегии формирования процесса сбережения, определены перспективные направления деятельности государственных органов в сфере активизации вовлечения сбережений в инвестиционный процесс Украины.

Ключевые слова: сбережения, потребление, система национальных счетов, трансформация, институциональные сектора, регрессионный анализ, система статистических показателей.

SUMMARY

Piskun A.V. Statistical assessment of processes of savings in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.10 – statistics.– SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman».– Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the further development of theoretical and methodological foundations of statistical analysis of savings to ensure the processes of their effective transformation into investments and further use and management in the current economic conditions.

The economic essence of the term «savings» is substantiated and from the perspective of the systematic approach, a comprehensive scheme of its statistical research is developed in order to enhance the efficiency of processes of savings and expanded reproduction.

A comprehensive definition of «savings» as the object of statistical research is proposed, the dynamics and structure of savings in Ukraine are analyzed, their impact on the economic development of the country is determined, the transformation of savings into investment is studied, the comparative analysis of the savings standards of countries with different levels of income is conducted, which enabled to comprehensively assess the process of savings in Ukraine.

The model of multiple regression for the analysis of patterns of formation of savings based on statistical data on social and economic development is adapted.

Keywords: savings, consumption, investment, System of National Accounts, transformation, institutional sectors, regression analysis, system of statistical indicators.